

—Apoi dă, de o dată, bade, îi răspunde, îți mulțămesc
Că-mi găsiși sârmana ieapă și-s datoriu să te cinstesc;
Iear de vorba care-am zis'o pe cînd ieapa s'a pierdut
A trecut atita vreme și ce-am zis am și făcut.
Tatăl meu ca mine tocmai un năcaz o dat'a tras.
Tot călare 'n tirg mersese și pe jos a fost ramas ;
Și-a luat și iel atuncia șaua 'n spate frumușel
Și s'a 'ntors pe jos a casă ; ieară ieū făcui ca iel.

T. D. Speranță.

DUELUL *).

Supunerei orbești a mai tuturor la opinia publică se datorește păstrarea unei remășiți cîudate din deprinderi de mult părăsite în mijlocul culturai noastre, care îi iese cu desăvîrșire protivnică. Această remășită iese duelul. Duelul dovedește, că dorința de a trăi iese mai slabă în om de cit instinctul social ; căci dacă ar fi cealaltă mai tare, nici un om nu s'ar pune într'o primejdie vădită și de care poate ușor să se ferească, numai pentru ca concetățenii săi, din cari pentru fiește-care de o parte n'are nici o simțire, în totalitate să aibă idee bună de iel și să-i recunoască dreptul de a se afla între dinșii. Duelul iese negarea desevirșită a tuturor principiilor, pe cari se întemeează civilizația de astă-zî. Duelul însămnă o năvălire selbatecă a bărbăriei primitive în organizarea noastră politică și socială așa de innaintată.

La început iera duelul negreșit firesc și îndreptățit. Face parte din cele di'ntăiū fenomene antropologice ori mai bine zoologice și nu-i altă ce-vă de cit cea mai simplă formă a luptei pentru traiū, în care vedem izvorul întregii desvoltări. Cînd un om primitiv vedea în altul o piedecă pentru indestularea unei lipse ori a unui gust, îl atacă negreșit fără întirziere. Căută să alunge ori să

*) Traducere din o carte a lui Max Nordau, intitulată: *Die conventionellen Lügen der Kultur Menschheit*. Achte Auflage. Leipzig 1884.

omoare pe rivalul său pentru aceea-și femeie, pe cel ce-î fură roadele copacilor, pe cel ce se viră în peștera sa de dormit ori pe cel ce avea una mai bună. Lupta avea pricină serioasă și se întrebuițâ orî ce armă și orî ce mijloc. Cel mai tare zugrumâ pe cel mai slab, cel mai șiret înșelâ pe cel mai prost, cel mai băgătoriu de samă apucâ pe cel leneș în somn. Își punea omul în joc viața, dar avea de gînd să nemicească pe dușman. Societăți întemeiate pe dreptate au pus sfîrșit acestei stări în care pentru a nu fi omorît trebuia să fii mai tare de cit ceialaltî oameni în vre un chip. Negreșit și dreptul are ca temelie silnicia, cei mai slabi a trebuit să se supuie voînței celor tari și să-î asculte. Dar propășirea în desvoltarea dreptul de la al celui mai tare spre dreptul unei societăți morale stă tocmai în aceasta, că înalță dreptul individual și concret al puterei la un principiu general, a căruî aducere la îndeplinire nu mai atîrnâ de puterea unui individ oare-care. Barbarul zice: „Această proprietate iese a mea, pentru că am avut destulă putere pentru a pune stăpînire pe dinsa și nime să nu se ispitească a se atinge căci îl voiî omorî.“ Asemenea vorbe și pretenții iewau drepte dacâ cel ce vorbea avea și putere de a le împlini; de nu, de vorbea ast-feliu cîtrâ unul mai tare de cit dînsul, iewau minciunoase. Venî civilizația și zise generalizînd: „Aî această proprietate și nime nu trebuie să ți-o iewa.“ Acuma pretenția se făcû dreaptâ în orî ce întîmplare. Adevârul iewî nu mai atîrnâ de la puterile celui ce vorbea. Dacâ individul iese prea slab, pentru a-și apără proprietatea, cere ajutoriî de la societate care firește că iese mai tare de cit cel mai tare individ. Dreptul obiectiv înnădușe decî pe cel subiectiv, a căruî rădăcinâ iese în putere, și individul nu mai are nevoie să-șî apere dreptul cu putere, chîar trebuie să nu-l apere ast-feliu, dacâ voiește să nu greșască în potriua legei fundamentale a societăței, care dâ numai societăței apărarea principiilor de drept ce a întemeiat și nu primește ca individul să-șî facâ singur dreptat.

Duelul a ramas cu desăvîrșire neatins de această dezvoltare a dreptului. Legea apără proprietatea și uu apără vieața. Obiceiul și legea scrisă nu îngăduie unui om să iei ceasornicul altuia din buzunariu, dar îngăduie și obiceiul și dreptul scris nu oprește în deajuns, ca acela-și om să străpungă ori să împuște pe altul, numai de-î mai bine deprins cu scrima ori știe mai cu ghibăcie trage cu pistolul, prin urmare să-î iea vieața, care tot face mai mult de cit un ceasornic. Pe cită vreme credeau oamenii în zei personali și într'o lume cirmuită de voința aceloră, tot mai avea duelul un înțeles. Însemnă în teorie altă ce-vă, nu dreptul pumnului: protivnicii și marturii lor mergeau la luptă nu cu închipuirea, că cel mai tare va dovedi pe cel mai slab, ci cu convingerea, că Dumnezeu va da biruință celui ce avea dreptate și că cel ce n'avea dreptate luptă nu cu un protivnic poate mai slab ci împotriva puterii mai pe sus de fire a stăpînului nevăzut al lumii. Atunci duelul ieră un așezămint de drept și nu triumful puterii. Își pierde înse acest caracter într'o societate care nu crede în D-zeu personal și în amestecul mai pe sus de fire a celui D-zeu în relațiile între oameni. Duelistul luminat știe, că n'are lingă sine nici un păzitoriū nevăzut, cînd își apără dreptul, și nu se teme că se luptă cu Dumnez-u cînd trage sabia pentru o pricină nedreaptă. Ieste decî duelul o falsificare nerușinată a tuturor principiilor de drept și o dare pe față a legei primitive, care dă vieața celui mai slab. fără nici o cruțare, în mîna celui mai tare.

Ca în toate celelalte nebunii și prejudiții ale iei ieste societatea și în față cu duelul cu desăvîrșire nelogică. Dacă dă voie, ba chiar cere numai de cît, ca membrii iei să se întoarne la stare de selbateci mîncători de oameni și fără pedeapsă să atace vieața unuia, al căruia nas nu le-ar fi plăcut, ar trebui să fie logică, să dea voie, ca să se petreacă lupta sub acelea-și condiții ca în starea de selbătăcie.

Dacă ieșim din civilizație în punctul cel mai de samă, ieste de ris și nebunie, a ne mai îngreuiă cu vre-o con-

siderație de ale civilizației și a ne opri mișcările. Am voie, să fiu om civilizat ori selbateg; dar cînd mă hotăresc pentru cea din urmă; trebuie să fiu selbateg în toată puterea cuvîntului. Vrau să am dreptul să întrebunțez în lupta cu protivnicul meu toate mijloacele, ce-mi vor veni la socoteală. Vrau să-l apuc pe neașteptate și să-i vir cuțitul în spate, dacă mă tem că alt-feliu nu-l voi putea dovedi; vrau să-i dau foc casei noaptea și să-i taiu gîtul în timpul invălmășagului. Tot la asemenea lucruri mă aștept și mă pregătesc. Păzască-se și protivnicul cît va putea. Pe ce temeiu îmi poroncește societatea să nu mă lupt așa, cu ce drept nu mă lasă să-mi iew în ajutoriu suprinderea în somn și cucoșul roș? Poate nu pe temeiul dreptului în ființă? Dacă-i vorba de acesta, atunci înaintea de toate ar trebui să nu se îngăduie ca doi oameni pentru o pricină de obicei neînsemnată să se amenințe cu omorire.

Dar nu. Societatea nu ține samă de logică. Poroncește să ne ajutăm cît putem singuri și tot o dată nu îngăduie să ne apărăm cît trebuie. Cel ce se bate în duel trebuie să-și puie vieața în primejdie ca un selbateg, dar nu trebuie, ca selbategul, să asculte de toate îndemnările îmboldirei de a trăi. Ieste datoriu să fie pe jumătate selbateg și pe jumătate civilizat. Așa voiește societatea în dreptatea și înțelepciunea iewi. Un hoț îndrăzneț te-a călcat pe picior, ai voi mai bine să-l desprețuești pentru obrăznicie ori cel mult să i-o plătești cu o palmă. N'ai voie. Trebuie să-l provoci, trebuie să-ți puie vieața în cumpănă. Dar ți-ai petrecut vieața cu cărțile și n'ai minuit nici o uneltă omoritoare afară de foarfece'e pentru unghii, pe cînd cel ce te-a insultat iewe un pierde-vară, care și-a petrecut tot timpul deprinzîndu-se la scrimă și la tras cu pistolul? Iești de plîns, căci n'ai noroc; dar trebuie să te bați. Ai datorii sfinte pe lume, tu ciștiגי hrana familiei tale, a părinților tăi, femeea și copiii trebuie să pieară, dacă mori tu, pe cînd protivnicul tău îi singur pe lume ori îi bogat și aduce cel puțin pe cîmpul de luptă numai viața sa nu și-a celor mai iubite rude? Nimăruî nu-i pasă.

Bate-te, omoară orî morî, căci de nu faci așa, ieșți laș și desonorat. Dacă cazî și femeea ta cerșitoreaște și copiii tăi ajung hoți și prostituate orî mor de foame, n'ai de așteptat milă orî ajutoriū de la nime. Dar dacă din aceste pricinî nu vrei să-ți puî vieața în joc, toți te scuipăm în obraz. Așa vorbește societatea și cine vrea să trăească într'insa, trebuie să se plece înaintea acestor idei îngrozitoare și de desprețuit.

Militarismul mai ales iese de vină pentru păstrarea duelului. Nu din întimplare iese duelul în armata lege și ofițerul care nu se bate tot așa de lesne cum fumează o țigară se izgonește cu despreț și batjocură. Războiul iese tot un apel la putere ca cel de pe urmă izvor al dreptului și prin urmare o intrerumpere trecătoare a civilizației și recădere în selbătăciea primitivă. Ce minune, deci, ca oamenii, a căroră îndeletnicire iese războiul, să fie aplecați, să aducă principiile acestuia și în vieața lor privată și să vadă în sabie și revolver singura lege pentru relațiunile sociale, după cum tunurile și puștele sînt singura lege pentru relațiunile între popoare? Noi găsim înse un mijloc de a lupta împotriva acestei selbateci judecăți. Cel mai bun mijloc de a dovedi o absurditate, iese, a o împinge până la cele mai îndepărtate urmări. Ar trebui să se găsească bărbați hotărîți, cari cînd i-ar provoca cine-va, să primească, să dovedească pe protivnic într'un chip cum-va, apoi să se lese arestați și să vorbească ast-feliū judecătorilor: „Ieu sînt om civilizat și nu vîntoriū de renî din vrista de piatră: Am acelea-și idei ca și civilizația noastră. Respect legea și privesc pe judecători ca singura autoritate care are dreptul, de a aplica și a pedepsi pe cei ce o încalcă. Ieată înse că un om a venit și m'a silit, să-mî fac singur lege, să-mî fiu singur judecătoriū și să-mî caut apărarea în arme. Cu un cuvînt, a nenicit pentru mine condițiunile normale ale vieței civilizate și mi-a declărat războiū. Nu puteam de cît să primesc. Am purtat înse războiul întocmai după regulele ce se urmează la războale între popoare civilizate.

Datoria diplomației unui popor ce poartă războiul iese de a se îngriji de aliați. Mi-am căutat deci aliați. Mă bucur de reușita diplomației mele. Am reușit să închei alianță cu doi alteți de la circ, cu trei maiștri de scrimă și cu cinci pușcași de frunte. Datoria unui șef de armată iese, să întâlnească pe dușman pretutindenea cu puteri mai mari de cât ale aceluia. Am împlinit conștiincios și această datorie. Biruința o câștigă cel ce mobilizază iute și lucrează mai cu ghibăcie. Am mobilizat mai răpede de cât protivnicul meu. L'am surprins ie și cu aliații miei, tocmai când nici nu visă. Se jelue, că nu l'am înștiințat de locul și de timpul întâlnirii. Îmi vine să rid. N'am aflat în nici o carte modernă despre știința războiului, că se obișnuiește, să se hotărască locul de întâlnire pentru lupte hotăritoare. Ca totdeauna Dumnezeu a fost din partea batalioanelor celor mai mari. L'am bătut reu pe dușman. Puteam să-l fi omorât, dar l'am lăsat cu vieață. Am voit să rămănem până la urmă războinică civilizați. I-am pus învinsului contribuție de război. I-am cerut să plătească cheltuețele, adică leafa aliaților și prețul citor-va șipură de vin. Până ce a plătit l'am ținut în puterea noastră adică sub noi. După ce a plătit, i-am dat drumul. Și atâta-i totul. Fiind că m'a silit să port războiul privat, l'am purtat după toate regulele primite în punctul de vedere diplomatic, strategic, tactic, și finanțial.“

Cel ce ar vorbi așa, ar fi negreșit osindit, pentru riniri cu voie și silnicie. Dar nu face nemică. Oră ce pas înainte se cumpără cu jertfe. Pentru slobozenia de a gândi, mulți oameni aleși au fost chinuiți și arși. Nu trebuie să ne uităm la pedepse așa de neînsemnate ca închisoarea pe cât-va timp, când numai așa iese cu puțință să triumfe civilizația în protiva selbătăciei, mintea în protiva nebuniei. De se vor află numai 100 de bărbați hotărâți într'o țară și vor duce ast-feliu *ad absurdum* duelul, în curind ar pieri acea-tă urmă de bărbărie dobitocească, așa de cocolită de societatea noastră civilizată *). S. G.

*) Deși nu împărtășim în totul ideile lui *M. Nordau*, am crezut folositoriu a le face cunoscute. N. R.